

Miscellanea Historica et Archaeologica in Honorem professoris Ionel Cârdea, Brăila 2009, pp. 449-477

ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN SISTEMUL MILITAR OTOMAN LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVII-LEA

DRAGOȘ UNGUREANU

(dragos@cimec.ro),

Institutul de Memorie Culturală cImeC din București
al Ministerul Culturii și Cultelor

Cuvinte cheie: Țara Românească, Imperiul Otoman, Constantin Brâncoveanu, relații politico-diplomatice româno-otomane, *Condica de Venituri și Cheltuieli* a vistieriei

Abstract: The analysis is focused upon the role of Walachia inside the ottoman military system, in a very difficult period for the ottomans, which were in a very grave crisis, with resonance in economic, financial, politic and of course military field. As state with a very large autonomy inside the Ottoman Empire – self-government, own laws, somehow with economic independence conditioned by tribute payment and others pecuniary and material duty (most of them with military destination) – the prince of Walachia had to be „*friend of sultan friends and enemy of sultan enemies*” therefore to participate with military troops at the actions of ottoman army against the enemies of the High Porte and to help logistic the ottoman army and their allies.

The period covered by this analysis – the first part of prince Constantine Brâncoveanu’s ruling from the point of foreign policy (till the peace of Karlowitz – 1699) fit in with a part of the war between ottomans and Habsburgs, with the battles of Lugoj, Petrovaradin and Zenta which means in the borderland of Walachia, which can make us think that Walachia should have been deeply involved in this conflict if we take into consideration the statute and the obligations of prince Brâncoveanu vis-à-vis of ottoman sultan.

In fact, Brâncoveanu tried successfully to avoid direct involving and this is because, in one hand Romanian staff wished to break free from the ottoman dominance, but in the other hand, Romanian staff didn’t wish to change the ottoman dominance (well-known, without religious effect, and without a hard-and-fast control) with the German and catholic dominance which had given a very bad example in the moment when the Habsburgs had “liberated” Transylvania from ottomans (anti-orthodox and anti-protestant measures with large echo in Romanian society on this side of Carpathian Mountains and a

direct and strict control of Habsburg Imperial Court in economic and politic matters along with the annihilation of Transylvanian policy exponents).

Direct involving in conflict was avoided in principal because of great cost in material and, first of all, in army personnel, very difficult or even impossibly to be replaced, all of this, in the situation in which the war was considered unpopular to be bearing side by side with a foreign army as faith and with an allies (the tartars) which made lootings and spoiling in the Romanian territory when they passed to front line.

The analysis is based on the Register of Incomes and Revenues of Romanian treasury, document of maximum importance because of high exactitude of information. The Register is verifiable with others narrative and fiscal documents: official documents from chancellor's office and from prince, journals of travelling, letters, chronicles and so on. We make mention of the chronicler Radu Greceanu who was Secretary of Romanian Princely Court, therefore have had access to classified information. From these source, we have taken out information of cash (for janissaries payment) and other goods (horses, wood and whippings for shipyard and docks, food, workers for fortress and naval constructs and so on) given to ottoman staff as help of war, according to statute of vassal which Brâncoveanu have had. With all this things the Romanian prince avoided the direct involve of Romanian army. We have to mention that the ottoman staff didn't prefer participation of Romanian army because of the lack of security; in close past, Romanian army gave enough examples of rebellion during the battles. From this motive the ottoman staff preferred the alliance with tartars, which came from over 1200 km from Crimea, Low Dnepr and Low Don to Belgrade and may be this is the one of the motives of tartar lootings in Romanian territory, considered by them a foreign one. We have to mention that the solicitation of tartars assistance – demanded after all, with imperative tone by the ottoman staff – was made in a period in which the tartar territories was menaced by Russian army of Peter the Great.

The table tabulates a list of contributions which peoples had to pay, from which has taken money (or goods) for ottoman military requirements, together with the count attached for ottomans in comparison with the total of count collected from these contributions

The three charts display the objectives in which have invested the ottomans all these things and total count in comparison with the count attached to the ottomans recouped by years. For obtaining of these results we have brought to common denominator all these things (the value of the goods delivered to ottomans, the payment of workers, the payment of Romanian soldiers assembled for different ottomans actions, the bribe given to ottomans officials for avoiding open fighting with Christian armies which Brâncoveanu had secret connections, the cash given to tartars leaders being in transit through Romanian territory to avoid the lootings and so on), calculate and transform the

value in the main currency of period, that have circulated in Romanian Principalities – the *Leeuwendaalder* (lion-taller) of the United Provinces of the Netherlands.

Una dintre componentele cele mai importante ale *Condicii de Venituri și Cheltuieli a Vistieriei* lui Constantin Brâncoveanu¹, în calitatea sa de document istoric, este cea diplomatică – alături de cea economică și cea socială –, mai spectaculoasă decât celelalte două amintite, dat fiind caracterul mai puțin arid, mai pasionant și totodată mai facil de interpretat al informațiilor. Acest aspect al *Condicii* este dat de statutul de vasalitate a Țării Românești față de Înalta Poartă, ceea ce impunea o politică externă solidară cu cea a Imperiului Otoman, ajutor militar în situație de conflict armat², concretizat fie prin participarea efectivă cu oaste la campaniile militare, fie prin materiale necesare frontului³, toate acestea sintetizate prin celebra butadă otomană „*dosta dost düşmana düşman olub*”⁴, utilizată la confirmarea în domnie a principilor români și devenită clauză inclusă în tratatele de pace și comerț otomane.

Anii domniei lui Constantin Brâncoveanu – perioadă lungă pentru un monarh al unei mari puteri și foarte lungă pentru un monarh al unui stat mic, cum era cazul Țării Românești – nu au fost o perioadă liniștită din punct de vedere al conflictelor militare. Este drept că datorită, în cea mai mare măsură, abilității diplomatice a lui Brâncoveanu, Țara Românească n-a fost implicată direct în campanii militare decât în două rânduri: în anul 1690, împotriva habsburgilor, în bătălia de la Zărnești, care a dus la capturarea generalului imperial Donat Heissler și la eliminarea partidei conduse de aga Bălăceanu⁵, și

¹ C. D. Aricescu, *Condica de venituri și cheltuieli a Vistieriei de la leatul 7202 la leatul 7212 (1694-1704)*, în „Revista Istorică a Arhivelor României”, București, 1873, pp. 3-750.

² Afirmția lui Evlya Çelebi: „*Când dinastia osmană pornește o expediție într-o parte atunci, potrivit legii, beiiul Țării Românești se alătură la expediție cu 12.000 de soldați*”, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, vol. îngrijit de Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1976, p. 716 (în continuare se va cita *Călători străini*).

³ Despre punctul de vedere otoman cu privire la statutul Țărilor Române în cadrul Imperiului otoman, a se vedea Viorel Panaite, *Pace, război și comerț în Islam. Țările Române și dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVII)*, București, 1997, p. 413; pe temeiul documentelor, autorul demonstrează non-obligativitatea domnilor români de a participa cu trupe la expediții militare îndreptate împotriva creștinilor, în schimbul plății haraciului (p. 341).

⁴ *Ibidem*, p. 336; Mihai Maxim, *Țările Române și Înalta Poartă. Cadrul juridic al relațiilor româno-otomane în Evul Mediu*, București, 1993, pp. 197-198 și pp. 243-245.

⁵ Pentru mai multe informații, a se vedea Paul Binder, *Cronologia campaniei din 1690*, în *Constantin Brâncoveanu*, redactori coord.: P. Cernovodeanu, Florin Constantiniu,

în 1711, contra armatei rusești, când s-au înregistrat „defecțiunea” lui Toma Cantacuzino, atacarea Brăilei⁶ și, în cele din urmă, cu rezultatul cunoscut, de altfel previzibil pentru un domn experimentat cum era Constantin Brâncoveanu⁷. În ceea ce privește aceste acțiuni, remarcăm faptul că recurgerea la arme de către Brâncoveanu s-a făcut în ultimă instanță: în urma repetatelor încercări de a aplana conflictul și a evita vărsarea de sânge, în cazul acțiunii trupelor habsburgice din 1690 (cronicarul Curții domnești, Radu Greceanu le conferă capitole întregi), Țara Românească fiind statul agresat; și la cererea otomanilor în cazul campaniei lui Petru cel Mare, deși trebuie menționat că Brâncoveanu a preferat să plătească 300 de pungi⁸ decât să intervină direct de partea otomanilor împotriva rușilor și astfel să își deterioreze relațiile cu Petru cel Mare, recent construite cu truda și îndreptate tocmai împotriva Porții⁹. În fapt, toată această

---

secretar de redacție: Andrei Busuioceanu, București, 1989, pp. 113-122; Constantin Rezachevici, *Constantin Brâncoveanu – Zărnești 1690* –, București, 1989.

⁶ Pentru mai multe informații, a se vedea Constantin Șerban, *Un episod al campaniei de la Prut. Cucerirea Brăilei (1711)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, II, 1957, pp. 449-457 și Idem, *Un plan inedit privitor la campania de la Prut*, în „Studii și materiale de istorie medie”, IV, 1960, pp. 519-523.

⁷ De notat concluzia lui Brâncoveanu în privința soldaților ruși combatanți la Stănilești: „turcii trebuie învinși cu altceva decât cu glăji de rachiu”, *apud* Ioan Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, 1993, p. 138, ceea ce conduce la ipoteza că domnul muntean nu fusese deloc convins de capacitatea rușilor de a înfrânge armata otomană în acel moment. Sub această stare de spirit, domnul român descria comandantului general al trupelor habsburgice din Transilvania, contele Stephan von Steinville, rezultatul războiului; în opinia sa, una din cauzele înfrângerii rusești fiind manevra neinspirată a țarului Petru cel Mare, în situație de inferioritate, de a-și împărți armata prin atacarea Brăilei – P. Cernovodeanu, *În vârtoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu*, București, 1997, p. 138, doc. 96. Cronicarul Ion Neculce menționează replica vornicului Iordache Ruset, adresată lui Dimitrie Cantemir, replică ce confirmă îndoiala lui Constantin Brâncoveanu relativă la rezultatul bătăliei: „Te-i can grăbit Măria Ta cu chieatul moscalilor. Să fi mai îngăduit Măria Ta pân' li s-ar fi văzut puterea cum le-a merge” (Ion Neculce, *O samă de cuvinte. Letopiseșul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, București-Chișinău, 2003, p. 205 (în continuare se va cita *Letopiseșul*).

⁸ Radu Popescu vornicul, în Idem, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ediție critică de Constant Grecescu, București, 1963, p. 201 (300 pungi=150000 taleri); pentru o imagine mai amplă asupra diplomației lui Constantin Brâncoveanu în privința conflictelor dintre otomani și creștini, cf. P. Cernovodeanu, *În vârtoarea primejdiilor ...*, pp. 5-50.

⁹ Radu Popescu vornicul, *Istoriile ...*, pp. 200-201; pentru mai multe informații asupra relațiilor lui Brâncoveanu cu Petru cel Mare și a activității lui David Corbea la Moscova, a se vedea P. Cernovodeanu, *Bucarest, important centre politique du Sud-Est européen a la fin du XVIIe siècle et au commencement du XVIIIe*, în „Revue des études Sud-Est européennes”, IV, nr. 1-2, 1966, p. 161; Șerban Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin vodă Brâncoveanu. Viața, domnia, epoca*, București, 1969, pp. 199-200.

perioadă de 21 de ani, între cele două bătălii de la Zărnești și respectiv Stănilești, a stat sub semnul conflictului dintre otomani și creștini, cu un front principal împotriva austriecilor și alte două secundare contra polonezilor și rușilor, aceștia din urmă intrând în luptă după ce războiul otomanilor cu habsburgii se îndrepta către finalul cunoscut al păcii de la Karlowitz.

Războaiele dintre otomani și habsburgi din perioada domniei lui Brâncoveanu și a celor doi succesori la tron, Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat, au avut ca rezultat ilustrarea solidității economice a fiecărei părți, înțelegând prin putere economică capacitatea de a susține logistic frontul, războiul și oastea fiind cele mai mari consumatoare de resurse și energii. S-a dovedit astfel că Ungaria a fost pentru Imperiul Otoman o provincie greu de gestionat, aflată la o distanță apreciabilă de capitală, fără o bază materială și umană serioasă și care, tocmai din această cauză, consuma foarte multe resurse ale Porții, mult mai multe decât producea. Trebuie luate în considerare mijloacele de transport ale timpului – căruțe, cai, boi etc. – precum și aspectul drumurilor – drumuri nepavate, intemperiiile fiind un adevărat coșmar¹⁰, toate

---

¹⁰ A se vedea descrierea realizată de starețul Leontie, aflat pe drumul de la Iași spre Galați, drum desfundat în urma topirii zăpezii: „*Toți munții s-au făcut alunecoși și de nestrăbătut. De abia puteam merge câte doi. Treci de un deal de câte 50 de stânjani, dai de altul. Era mereu nenorocire. [...] Pământul este clicos și de aceea este lipicios. Telegile noastre sunt înguste și merg tot timpul de-a costișul. Calul trage 10 stânjani și se oprește și roțile se afundă în pământ până la osie și calul se zbate încolo și-ncoace; duceam caii tot de căpăstru, ce greu era*”, în *Călători străini*, vol. VIII, p. 189. O descriere asemănătoare o regăsim la Ion Ghica, ceva mai târziu: „*pe vremile acelea și până mai încoace [perioada fanariotă și prepașoptistă n. a.] nu existau în țară nici șosele și nici poduri peste gârle, la cea mai mică viitură de apă comunicațiile încetau; la malurile vadurilor stăteau carele și căruțele adunate ca la bălci câte o săptămână așteptând să scadă apa să poată trece. Vara când era uscat și iarna pe părție, caii de poștă mici și slabi ca niște pisici zburau cu trăsura după ei cu o iuțeală de 20-25 kilometrii pe oră, pe când toamna și primăvara când pământul era desfundat de ploii de abia puteau lua o poștă pe zi și aceea cu chiu, cu vai, cu gură multă și cu bice multe*” (Ion Ghica, *Opere*, vol. I, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, ediție îngrijită de I. Roman, București, 1963, pp. 120-121); Bogdan Murgescu, *Cheltuielile de transport în epocile premoderne. Câteva date din Condica Vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „*Studii și materiale de istorie medie*”, XI, 1992, p. 90. Ne întrebăm cum ar fi fost în cazul unui transport de cca. o tonă la un car (zahereaua Cameniței – o parte a drumului spre Iași fiind acela urmat de către starețul Leontie), față de lucrurile personale ale unor călugări. Radu Popescu menționează problemele implicate de cererea otomanilor de „*1000 de care și o sumă mare de cai pentru treaba împărății*”, pentru care Ștefan Cantacuzino „*a rânduit boiari căpitani de au mers ispravnicii pe cară și pe cai și pe zăpadă, în luna lui februarie, le-au trecut Dunărea și s-au dus unde au fost porunca vizirului, la Morii*” – Radu Popescu vornicul, *Istoriile ...*, p. 211; tot cronicarul muntean menționează și imposibilitatea de a fugi a lui Ștefan Cantacuzino, în momentul mazilirii (9 ianuarie

aceste realități ale epocii conducând la un timp îndelungat de deplasare și la eforturi financiare și umane consistente. Cronicarul Radu Greceanu deplângea faptul că transportul zaherelei la Camenița era mai costisitor decât zahereaua însăși¹¹. Nici transportul pe Dunăre nu era scutit de probleme, trecerea prin defileul Porților de Fier necesitând descărcarea mărfurilor, încărcarea lor în care și după ce navele (caice, ustuacicuri) treceau de „pragurile” fluviului, se proceda la reîncărcarea mărfurilor și transportul lor mai departe, toate aceste manevre însemnând personal angajat, efort și timp¹². De partea cealaltă, observăm că succesele armatei habsburgice – armată ce lupta cu metode moderne¹³, pregătită și echipată *la standarde europene* (folosind o expresie actuală, pentru a sublinia diferența între cele două concepții despre ducerea războiului, folosite de otomani și respectiv de habsburgi), condusă de un grup de comandanți de mare valoare, dinamici și dotați cu viziune asupra amplelor manevre ale trupelor (Carol de Lorena, Ludovic de Baden, Eugeniu de Savoia, Federico Veterani, Antonio Caraffa, Donat Heissler, personalități care s-au evidențiat pe câmpul de luptă, obținând succese remarcabile) – sunt invers proporționale cu distanța față de

---

1716), „*ca să fugă nu putea că era zăpadă prea mare*” (p. 212). Condica vistieriei menționează, pentru ajunul Crăciunului din 1696, întârzierea portarului Toma și a lui Ianache, care predaseră peșcheșurile destinate tătarilor, ce au „*zăbovit mult la Bugiac, neputând merge de iarnă*” (Condica ..., p. 270). Pentru informațiile lui Ion Ghica despre trecutul transporturilor românești, a se vedea și Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români. Epoca modernă*, vol. I, București, 1957, pp. 52-54.

¹¹ Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod (1688-1714)*, ediție critică îngrijită de Aurora Ilieș, București, 1970, p. 106: „*nu era greul cel mare zahereaua cât carăle și chiria care era să o ducă*”; pentru mai multe informații asupra cheltuielilor pe care le implica transportul zaherelei (provizii, materiale de construcții, animale, metale prețioase etc.), a se vedea B. Murgescu, *op. cit.*, pp. 90-94; autorul realizează un studiu minuțios asupra cheltuielilor de transport ale materialelor, structurate pe categorii, pe uscat (90% din transporturile materialelor în Țara Românească) sau pe apă (v. Tabelul de la p. 92). Condica vistieriei menționează fără echivoc raportul: „*866 taleri și 33 de bani s-au dat la cumpărătoria zaherelei însă kile 8000 po bani 14*”, în vreme ce: „*5200 taleri s-au dat la chiria la 170 care ce au dus zahereaua la Camenița, de car po tal. 30*” – Condica ..., p. 366.

¹² *Ibidem*, p. 312.

¹³ Asupra metodelor moderne de conducere a luptei, folosite de habsburgi, cronicarul Radu Greceanu subliniază, cu referire la confruntările de la Petrovaradin și Zenta: „*[...] precum erau nemții rândușiți [...] n-au putut turcii necum vreo zăticneală să le facă, ci nici măcar un om dintr-înșii să ia*” – Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu ...*, p. 119; desigur, formațiile de mușchetari sau grenadierii în careu cu baionetă atașabilă la mușchetă (inovație franceză recentă), acționând disciplinat, deplasându-se în ritmul dat de toboșar, sprijinite de artilerie, noul rol al cavaleriei, care începuse să se diversifice în funcție de misiune (dragoni, cuirasieri, husari), erau progrese militare notabile, neasimilate încă de teoria militară otomană.

sursele de aprovizionare din Austria, Serbia și Oltenia (ceva mai târziu Bucovina), acestea constituind limita puterii lor de expansiune, în perioada în care Imperiul Otoman începea să se confrunte cu puterea militară a Rusiei, totul pe fondul crizei economico-militare, cu consecințe în sfera politică, cu care Înalta Poartă se confrunta.

Ca stat autonom, în cadrul sistemului politic al Imperiului Otoman, Țara Românească avea datoria de a sprijini militar (materiale logistice și/sau trupe efective) oastea otomană. Există, desigur, un anumit aspect în ceea ce privește obligativitatea sprijinului militar pe care principii români erau datori să îl acorde Înaltei Porți și pe care trebuie să-l menționăm. Plata haraciului și aprovizionarea cu materiale a armatei otomane exonera trupele Țărilor Române de prezența efectivă pe câmpul de luptă¹⁴. În cazul în care, totuși, Poarta solicita explicit prezența armatelor Țărilor Române în conflict, atunci plata haraciului nu se efectua pe anul financiar respectiv¹⁵. Observăm o anumită predilecție a domnilor români de a evita trimiterea de contingente militare pe câmpurile de bătălie, în campaniile Porții întreprinse împotriva statelor creștine, lăsându-se astfel porți deschise către o viitoare colaborare în eventualitatea unei victorii a creștinilor. Așa cum aminteam, situațiile în care trupele românești au însoțit oastea otomană sunt excepționale, cum este cazul celui de-al doilea asediu al Vienei, expediție de mare anvergură a otomanilor, inclusiv sultanul deplasându-se până la Belgrad împreună cu armata. Pe de altă parte, nici otomanii nu erau convinși de loialitatea oștenilor români și observăm că în cadrul asediului Vienei, din 1683, armatele Moldovei și Țării Românești au fost așezate în liniile inferioare, având misiuni cu rol secundar, fiindu-le încredințate îndeosebi funcțiuni genistice. După cum știm, trupele celor două principate au fost mai mult de folos asediaților decât asediatorilor, prin informațiile pe care le transmiteau celor din spatele zidurilor vieneze și prin simularea unor bombardamente de artilerie¹⁶.

---

¹⁴ M. Maxim, *Obligațiile militare, în muncă și transport ale Moldovei și Țării Românești față de Înalta Poartă în a doua jumătate a secolului XVI*, în „Analele Universității din București. Istorie”, XXVIII, 1979, p. 100; caracterul obligațiilor în perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu este neschimbat, comparativ cu îndatoririle înregistrate cu o sută de ani înainte de accederea sa la tron.

¹⁵ Amintim cazul alternativei propuse de marele vizir Yemişci Hasan Paşa, lui Ieremia Movilă, de a participa la o expediție contra armatei habsburgice în Transilvania și Ungaria în schimbul scutirii plății haraciului pe anul respectiv (1603); banii haraciului urmau a fi folosiți pentru plata oștenilor moldoveni – Tahsin Gemil, *Documente turcești inedite (sfârșitul sec. XVI și sec. XVII)*, în „Revista Arhivelor”, nr. 3, 1981, doc. 11, pp. 91-92.

¹⁶ Anton–Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni dela Vallachia*, ediție îngrijită de S. Cris–Cristian, Iași, 1929, pp. 35-36: „Era pe timpul asediului Vienei, când Șerban primise ordinul, ca și Voevodul Moldovii, de a porni în fruntea unui corp de 6 până la 7000 de valahi, ceea ce execută în grabă, și-și stabili lagărul în marginea

Este de menționat inclusiv prezența voluntarilor români în armata polonă a lui Sobieski, cel care a despresurat Viena și a înfrânt trupele otomane la Kahleberg¹⁷. Adăugăm aici încă două episoade semnificative pentru atitudinea filo-creștină a trupelor moldo-muntene, cel al trecerii celor două oști, a Moldovei și Țării Românești, în 1673 de partea polonezilor la Hotin, în plină bătălie¹⁸, și cel din 1711, al dezertării spătarului Toma Cantacuzino¹⁹, astfel înțelegem că

Vienei, unde se vede până azi o cruce care amintește de acest Principe mărinimos, care tributar Porții, îmbrățișase cauza creștină. Tunurile sale nu-și trimeteau ghiulelele în lagărul creștin, iar activitatea sa militară contra nemților, știa s-o neutralizeze. Sub pretextul de a trimite spioni să cerceteze situația asediaților, el comunică creștinilor știri din lagărul turcesc. Toate aceste servicii au fost apreciate de împărat, care conferi lui și urmașilor săi titlul de Conte al Sfântului Imperiu Roman. Am văzut câteva tunuri și un clopot, cumpărate de Prințul Șerban de la tătarii întorși de la asediul Vienei, și aduse pe Dunăre în Valahia, pentru a încredința pe turci, că și ai săi s-au distins prin prădarea nemților”.

¹⁷ Constantin Rezachevici, *O participare românească la istoria universală: „steagurile moldovenești” din oastea lui Jan Sobieski în campania pentru eliberarea Vienei (1683)*, în *Miscelanea in Honorem Radu Manolescu*, București, 1996, pp. 248-257; Antonio Bosio, *Relazione delle vittorie havute da’ Cosacchi, Moldavi e Valacchi contro Turchi e Tartari*, Venezia, 1684; Dragoș Ungureanu, *Alcune notizie riguardanti i romeni in un libro, poco noto, del Seicento italiano*, în *L’Italia e l’Europa Centro-Orientale attraverso i secoli. Miscellanea di studi di storia politico-diplomatica, economica e dei rapporti culturali*, vol. editat de Cristian Luca, Gianluca Masi și Andrea Piccardi, Brăila-Veneția, 2004, p. 317. Această sursă italiană contemporană conține o listă a soldaților participanți, în cadrul armatelor poloneze și habsburgice, la eliberarea Vienei; suma totală a oștenilor creștini implicați în operațiunea din fața Vienei – 189.880 militari – este, desigur, exagerată, autorul (probabil un împătimit al *Istoriilor* lui Herodot) având în vedere (ca și *părintele istoriei* la vremea sa) numărul total de soldați pe care fiecare provincie sau stat participant îl putea mobiliza. Procentual, numărul de 40.000 de cazaci și valahi raportat la totalul de 189.880 – față de 20.000 de soldați bavarezi, 30.000 soldați polonezi și 84.880 soldați habsburgici – ne face să ne gândim la însemnătatea trupeii oștenilor valahi, chiar dacă diminuăm suma cu 50 % pentru a le aloca podgheazurilor cazacilor o jumătate din numărul total al oastei. La 30.000 de soldați poloni participanți la despresurarea Vienei face referire și Radu Popescu vornicul, *Istoriile ...*, p. 178. Pentru prezența românilor în oastea lui Sobieski, a se vedea și Șt. Ionescu, P. I. Panait, *op. cit.*, p. 32.

¹⁸ Radu Popescu vornicul, *Istoriile ...*, pp. 156-157; Ion Neculce, *Letopiseșul ...*, pp. 47-49.

¹⁹ Radu Popescu vornicul, *Istoriile ...*, p. 201; Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu ...*, pp. 182-184. Toma Cantacuzino și anturajul său aveau, pentru această trădare „patriotică” („eliberarea țării de osmanlâi”), inclusiv binecuvântarea mitropolitului Antim, liderul „formatorilor de opinie” (preoții) ai epocii, complotist și el, binecuvântare ce a provocat disprețul și iritarea cronicarului: „O, cât iaste fără de cale și fără de cuviință părții cei bisericești a să amesteca în lucrurile ceale

temerile otomanilor, în ceea ce privește problema solicitării armatelor române în misiuni importante, erau pe deplin justificate. De altfel dezertarea spătarului Toma Cantacuzino, *vel boiar*, cult, persoană influentă în Sfatul domnesc, a fost unul din capetele de acuzare aduse de Poartă lui Constantin Brâncoveanu și e dificil de spus dacă un astfel de cap de acuzare a fost sugerat (așa cum au fost celelalte), 3 ani mai târziu, de către Constantin Cantacuzino, unchiul dezertorului, spătarul Toma fiind și văr al viitorului principe Ștefan Cantacuzino.

În general, necesitățile unei armate în materie de resurse le putem clasifica în două mari categorii: *bani gata* (termenul perioadei pentru *lichidități*) pentru plata oștenilor și materii prime pentru campanie. Ambele categorii le întâlnim explicite și punctate în *Condica* vistieriei lui Constantin Brâncoveanu, fiind importante în egală măsură. Dacă în cazul primei categorii (soldele militarilor) lucrurile sunt clare, cea de-a doua categorie este mult mai diversificată. Ea însumează multitudinea de materiale necesare frontului: cai, materiale de construcții (grinzi, scânduri, funii, pânze etc., necesare atât fortificațiilor cât și construirii de nave fluviale), salahori pentru ridicarea de fortificații, poduri, schele, (dane, debarcadere, magazii și alte dependențe ce țin de un port la Dunăre), mijloace de transport (cărute, boi, cai), alimente (oi, vaci și boi, pesmet, unt, miere, grâu, fân).

Caracteristic pentru situația economică a Țărilor Române este lipsa solicitării de arme de foc și muniție aferentă²⁰ (puști, pistoale, tunuri, praf de pușcă) – explicabilă, desigur, prin numărul mic al atelierelor productive de profil din Țara Românească. Desigur, oastea română din acea perioadă avea în dotare arme de foc, dar cea mai mare parte a acestora era de producție transilvană (centrele săsești având aici o importanță specială) sau occidentală, producția

---

politicești [...]”; de altfel, sfârșitul mitropolitului Antim Ivireanul este legat tot de un astfel de act de natură politică, ceva mai târziu, din timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat, episod descris în aceleași tonalități critice de Radu Popescu vornicul, *Istoriile ...*, pp. 224-226, prin care este consemnată și dezertarea lui Toma Cantacuzino.

²⁰ *Condica* vistieriei menționează sume de bani alocate pentru achiziționarea de „iarbă de pușcă”: „250 taleri s-au dat la Costin căpitanul, pentru 1000 oca de iarbă de pușcă, ce s-au luat de la dânsul, ocaoa po bani 33” (*Condica ...*, p. 653); tot *Condica* consemnează cei 49 de taleri achitați „jidovului silitrarul pentru niște iarbă de pușcă ce-au făcut” (p. 550), „200 taleri pentru 800 oca de iarbă de pușcă, ocaoa po bani 33” (p. 502) și „83,5 tal. s-au dat jidovului care face silitra, pentru érba de pușcă ce au adus aici, care i-au fost remas de nu i s-a plătit, oca 334”. Toate înregistrările fac referire la necesitățile de muniție ale oastei Țării Românești, nu la solicitări otomane, iar sumele mici alocate demonstrează pasivitatea acesteia în fața progreselor tehnice înregistrate în epocă; *Condica* face distincție între iarba de pușcă și silitră, prima costând 50 de bani ocaua, în vreme ce ocaua de silitră era evaluată la 33 de bani (p. 408) – pentru evitarea confuziei dintre prețurile acestor produse trebuie confruntat originalul *Condicii*, ca și alte documente contemporane.

românească de arme și muniție limitându-se la acoperirea cererilor unei armate mici, în comparație cu personalul militar angajat de habsburgi sau otomani, o eventuală cerere otomană depășind posibilitățile Țării Românești. Potrivit libertăților acordate de Poartă domnilor români, aceștia aveau posibilitatea de a încorpora în cadrul armatei câți soldați credeau că era necesar pentru apărarea granițelor²¹ – categoria de oșteni pe care Evlya Çelebi o menționează ca fiind cea mai numeroasă este cea a dorobanții (ostași pedestrii, înarmați cu puști) – înalții demnitari ai Porții cunoscând, desigur doar estimativ, numărul maxim de soldați pe care domniile românești îi puteau recruta prin mijloace proprii. În ceea ce privește producerea de silitră în Țara Românească, este interesantă surprinderea manifestată de Evlya Çelebi la aflarea rețetei pe care o utilizau în acest scop țăraniile din zona Focșanilor²²: silitră rezulta din oasele morților îngropați în trecut (probabil în gropi comune în care fuseseră înmormântați cei căzuți în timpul conflictelor dintre Matei Basarab și Vasile Lupu, după cum menționează chiar autorul²³), praful de pușcă astfel obținut având un grad înalt de performanță – prin precizia loviturii, lipsa fumului, zgomotul redus – ce era văzut de călătorul musulman ca o „*minune a lui Allah*” (iar de noi – în cazul în care Evlya Çelebi nu fabulează – demnă de cercetarea științifică a secolului XXI). Înelinăm către performanța ridicată a prafului de pușcă (acceptând afirmația lui Evlya Çelebi) obținut pe această cale, ca unică explicație a motivației pentru care țăraniile din localitate preferau această rețetă/inovație macabră, în dauna celei clasice, mai degrabă decât a justifica insolita metodă de producție ca fiind o improvizație la care s-a recurs datorită lipsei ingredientelor necesare producerii prafului de pușcă. În afară de producția internă de praf de pușcă, pentru aprovizionarea

²¹ *Călători străini*, vol. VI, p. 713; trebuie precizată tendința spre exagerare a lui Evlya Çelebi, tipică musulmanilor de la poveștile Șeherezadei încoace: „120 de orașe în Țara Românească, de la fiecare din ele obținându-se o vistierie întreagă” (!); „armata lui Mihai Viteazul numărând o sută de mii de soldați” (logic, dintr-un anumit punct de vedere); „negustori din China și India în târgul orașului Varșani (!)” (oraș neidentificat, localizat de Evlya Çelebi în preajma Bucureștilor – posibil ca autorul să nici nu fi trecut prin locul pe care îl descrie) șamd. Dacă însemnările unui călător pot fi exagerate, ele fiind destinate unui anumit public ce trebuia captivat, sultanul și factorii de decizie de la Istanbul lucrau cu informații de cu totul altă natură.

²² *Condica* vistieriei face referire la țăraniile din zona Focșanilor, care se ocupau cu fabricarea prafului de pușcă: „69 taleri și 33 de bani s-au dat de s-au cumpărat zece boi și cinci care s-au dat la silitrării ce fac silitră la Focșani” (*Condica* ..., p. 672).

²³ *Călători străini*, vol. VI, p. 728; nu cunoaștem vreo bătălie între Matei Basarab și Vasile Lupu angajată de către cele două oști în zona dintre Râmnicu Sărat și Focșani. Bătăliile principale dintre cei doi domni s-au desfășurat la Ojogeni, Nenișori (sate în jud. Ilfov) și Finta (jud. Dâmbovița); este, deci, posibil să fi fost ciocniri locale fără importanță strategică, ori alte conflicte, din vremea lui Ștefan cel Mare sau a altor voievozi, iar Evlya Çelebi să fi considerat gropile comune ca rezultat al celor mai recente conflicte importante, apropiate în timp de vremea sa.

oastei se recurgea și la importuri: „412,5 taleri s-au dat pentru iarba de pușcă ce s-au cumpărat de la Brașov, însă oca 1000 po bani 55”, și „250 taleri s-au dat de s-au cumpărat 500 oca de iarbă de pușcă de la Brașov pentru treaba oștii”; marfa astfel achiziționată fiind, prin urmare, cu 5 și chiar 16 bani mai scumpă decât cea autohtonă²⁴. Importul ne dovedește că producția internă nu asigura pe deplin consumul armatei, în situații excepționale, cum ar fi fost un ordin neașteptat al sultanului de mobilizare a oastei în vederea unor acțiuni militare – în cazul de față, porunca de a sprijini armata otomană desfășurată în dispozitiv de campanie la Belgrad, „însuși împăratul gătindu-se să meargă la oaste asupra nemților la Belgrad”²⁵. Porunca Porții a sosit, după cum consemnează Radu Greceanu, în „Ieatul 7203, la luna lui martie”, iar „Rânduiala carelor ce ne-au venit poruncă de la Împărăție de am trimis la Belgrad” a sosit la „aprilie 10 dni, leat 7203”; „rânduiala boilor ce a venit poruncă de la împărăție, de s-au trimis la Belgrad”, „s-a scos” în „Martie 27, leat 7203”, iar „Rânduiala de cheltuiala oștii”, din care s-au alocat bani pentru achiziționarea de silitră din Brașov și s-au cumpărat saci pentru căratul pesmeților la Belgrad, în „Mai 1 dni, leat 7203”²⁶. Dacă luăm în considerare calitatea prafului de pușcă autohton, conform calităților tehnice descrise de Evlya Çelebi, așadar, cu siguranță, cel puțin la fel de performant ca și cel brașovean, motivul importului îl constituie asigurarea cantității în această situație neașteptată și nu calitatea superioară a mărții ardelen. Totul s-a întreprins în mare grabă, porunca neașteptată a sultanului „găsind pre domn fără vreme și peste puțină la oaste-l rădicase pre vrēmi rēle și ploioase cu receli de au pierit vitele creștinilor cât și mulți din slujitori s-au pedestrat”²⁷. Cel puțin din considerente practice, care țineau de suspiciunea otomanilor, sultanul nu îl putea informa pe Constantin Brâncoveanu cu privire la intențiile armatei otomane decât în ultima clipă, indiferent dacă avea sau nu încredere în el, cu atât mai mult cu cât se bănuia la Istanbul că Bucureștii nu sunt altceva decât un loc de convergență a agenților din mai toate țările creștine. Și tot ca dovadă a neîncrederii în loialitatea armatei române, în situația în care însuși sultanul participa la acțiunea de la Belgrad, pe de-o parte, lui Constantin Brâncoveanu i s-a cerut să întreprindă o acțiune de mână a treia – întărirea cetății Cladovei, punct fortificat „tot de țară”, după ce otomanii o distruseseră ca să nu cadă întregă în mâna habsburgilor – și, pe de altă parte, otomanii preferau concursul contingentelor tătărăști – (indisciplinate, echipate demodat și utilizând

²⁴ *Condica ...*, p. 176 și p. 122 pentru silitra cumpărată de la Brașov și *Ibidem*, p. 408 și p. 502 pentru prețul celei românești.

²⁵ Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu ...*, pp. 104-105.

²⁶ *Condica ...*, pp. 115-122; toată suma rezultată din „Rânduiala carelor de ôste din Martie 14 dni, l. 7203” a fost alocată oastei Țării Românești.

²⁷ Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu ...*, p. 106; cronicarul subliniază greutățile legate de asigurarea logisticii campaniei, datorită intemperiilor și a molimei.

metode de luptă depășite moral pentru contracararea unei moderne armate europene de la început de secol XVIII, cum era cea habsburgică), sosite din Crimeea și regiunea Donului de Jos, de la peste 1200 km depărtare, pe drumurile desfundate asupra cărora ne-am referit succint, în situația în care Crimeea însăși începea să fie amenințată de ruși²⁸ – în locul trupelor românești, aflate în imediata vecinătate a zonelor de conflict, când însăși conducerea otomană recunoștea, prin scutirile pe care le acorda (atunci când le acorda!) domnului muntean și țării în general, jafurile și fărădelegile pe care tătarii le comiteau în tranzitarea Țării Românești și care, în definitiv, afecta tocmai „rayaua plăitoare de haraci”.

În lipsa unor izvoare care să facă referire la vreo interdicție otomană privind producția de armament în Țara Românească (și în general în toate cele trei principate românești), se pot emite două ipoteze plauzibile: fie otomanii nu admiteau dezvoltarea unei producții românești de armament – așa cum nu îngăduiau construcția de fortificații²⁹ și nu înclinau spre a angaja contingentele românești în acțiuni de importanță majoră, cu grad de risc ridicat, după cum menționam anterior, prin urmare cu atât mai mult respingeau dotarea facilă a acestei armate nesigure cu armament modern de producție locală –, fie chiar autoritățile de la București erau cele care nu încurajau dezvoltarea unei producții de armament, de teama eventualelor cereri otomane excesive în această privință (ceea ce pare a fi varianta cea mai probabilă), așa cum, de pildă, tot domniile munteni nu dezvoltau extracția cuprului sau a fierului, spre a nu oferi Porții prilejul de a emite pretenții asupra materiilor prime rezultate din exploatarea zăcămintelor³⁰. Subliniem și faptul că producerea în serie a armelor de foc de

---

²⁸ „[...] hanul Selim Gherii iaste viitoriu iarăși ca să treacă prin țară să meargă dupre împărăție la Beligrad, măcar că în acest timp să fie avut și ei grijă despre muscali, rădicându-se oști moschicești de au mers asupra Azacului și a altor cetăți dupre apa Niprului și era mare grijă tătarilor. Iar de vrème ce de la împărăție mersese hanului poruncă peste poruncă, să nu facă într-alt chip, ci numai să să rădice să meargă, n-au putut să stea împotriva poruncii” (Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu ...*, p. 107).

²⁹ Mărturia contelui Federico Veterani, comandant al trupelor habsburgice ce acționau în zona Serbiei, Banatului și a Transilvaniei, care era direct interesat în ocuparea Țărilor Române și alungarea otomanilor de pe linia Dunării: „Țara Românească cuprinde cu totul 17 districte sau comitate, după cum vrem să spunem, fără nici un loc întărit cu ziduri, acest lucru nefiind îngăduit de turci” (*Călători străini*, vol. VII, p. 476).

³⁰ Anton-Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni*, p. 8; *Călători străini*, vol. VIII, p. 373: „Mine de aur, argint și alte metale zac în adâncimile pământului, în mari cantități, ascunse de ochii lăcomiei turcești [...]. Minele de aramă sunt de asemenea pe întinderi mari, iar locul de unde se scoate arama, se numește madan, cuvânt turcesc ce înseamnă mină; apoi mine de fier, care se văd pe drumul ce duce de la Brădiceni la Târgoviște”. Având în vedere responsabilitățile și personalitatea autorului, nu avem motive de suspiciune în ceea ce privește veridicitatea afirmațiilor sale; de altfel, această

război – nu ne referim la armele de foc individuale pe care le putea poseda oricine, folosite de regulă la vânatoare și autoapărare – necesită o anumită discreție și o înaltă specializare, un binom funcțional în orice perioadă istorică.

Desigur, avem în vedere și faptul că situația economică a Țării Românești în perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu este rezultatul unor realități vechi de câteva secole și că mediul (tradiția, preocupările populației românești și ale vecinilor, oportunitățile zonale, cererea și oferta, concurența, piețele de desfacere) nu era propice dezvoltării ramurii industriale (industrie la nivelul epocii, desigur) a economiei, așa cum vedem la olandezi și englezi (și în general în Occidentul divizat confesional între taberele antagonice formate din catolici și respectiv protestanți) în aceeași perioadă, indiferent dacă sursele de materii prime existau din belșug (bogății ale solului și subsolului incomparabil superioare celor din Țările de Jos). Afirmăm aceasta, având în vedere faptul că producția de arme a fost mereu (și va fi întotdeauna) extrem de profitabilă, indiferent de mediu sau zonă, dar tot aici trebuie spus cu aceeași certitudine că astfel de facilități, dacă ar fi existat, ar fi atras neîndoiește atenția celor două mari puteri vecine: în primul rând Poarta – ca stat suveran, apărător al acestor țări, direct interesat în controlul acestora –, dar și Imperiul habsburgic – interesat în ocuparea de noi teritorii, austriei fiind autorii a numeroase prospecțiuni și rapoarte asupra posibilităților Țării Românești de a aproviziona armata habsburgică în eventualitatea ocupării acesteia³¹. Discreția, în situația unei producții extensive, în scop de război sau pentru export, în care erau implicați foarte mulți factori (investiții în bani, relații cu diverși furnizori, cei mai mulți provenind din afara granițelor țării, comerțul cu diferite materiale speciale,

---

informație este confirmată de către Schwanz von Springfield, care afirmă că minele din Țara Românească erau neîngrijite de teama otomanilor (Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. II, București, 1928, p. 89 și Șt. Ionescu, P. I. Panait, *op. cit.*, p. 73), de Paul de Alep (*Călători străini*, vol. VI, p. 141): „Sunt aici și multe mine de argint și de aur dar ei le țin ascunse de frica turcilor și pentru a nu le spori bogățiile”, informație care revine în consemnările altor călători străini în *Călători străini*, vol. III, p. 15; *Ibidem*, vol. V, p. 275 și p. 612; *Ibidem*, vol. VIII, p. 188 șamd. Prin comparație, Evlya Çelebi face referire la doar trei locuri unde se aflau mine de argint și aramă, iar dacă avem în vedere predilecția sa pentru superlativul absolut, putem spune că nu era pe deplin informat asupra acestui aspect, mai ales că alături de menționarea acestor mine, despre a căror producție nu spune nimic, se regăsește mențiunea privitoare la ocele de sare care, chipurile, „aduc în fiecare an cât vistieria Egiptului” (*Călători străini*, vol. VI, p. 714). Menționăm și controlul riguros al domniei asupra comerțului cu fier și sare, a se vedea Dinu C. Giurescu, *Anatefterul, condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „Studii și materiale de istorie medie”, V, 1962, doc. 53, p. 402.

³¹ Constantin Giurescu, Nicolae Dobrescu, *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, București, 1907, p. 62; raportul generalului Veterani se referă la posibilitatea aprovizionării armatei habsburgice cu cereale și fân, importantă pentru noi fiind prospecțiunea întreprinsă și intenția habsburgilor.

implicarea a numeroși salahori etc.) avea anumite limite³². Exportul unor astfel de produse în țări inamice Imperiului Otoman contravenea amintitului principiu „*dosta dost düşmana düşman olub*”, linia politică oficială impusă de Înalta Poartă domnilor români, iar exportul la sud de Dunăre – cu prețuri de desfacere artificial impuse, cu solicitări neregulate din punctul de vedere al termenelor de livrare sau al perioadei, cu plăți ulterioare sau scăzăminte din haraciul ce urma să fie strâns abia 6-7 luni sau chiar un an mai târziu – nu credem că oferea garanții de rentabilitate. Controlul otoman, într-o astfel de eventualitate, ar fi fost mult mai riguros, ducând chiar la staționarea unor efective militare importante pe teritoriul Țărilor Române, ceea ce era cu totul nedorit de domnia înscăunați la București/Târgoviște și la Iași. Pentru Imperiul Otoman, posibilitatea Țărilor Române de a produce arme de război – și de a susține, astfel, o armată din multe puncte de vedere nesigură, cu o conducere considerată de sultan suspectă și care ulterior a determinat Poarta să prefere domni creștini desemnați direct din rândul supușilor săi din Istanbul³³, cu o stare de spirit antiotomană ce domnea în rândul

³² Cronicarul Radu Popescu menționează agitația generată de amploarea pregătirilor lui Mihnea al III-lea (Mihail Radu) în vederea „*ridicării asupra turcilor cu sabie*”, pentru care „*nimănui n-au spus* [membrilor Sfatului domnesc, considerați de domn nesiguri și astfel informați asupra intențiilor sale reale doar când acestea nu mai puteau fi ascunse, n. n.] *numai gătire mare făcea: steaguri de slujitori, tunuri, ierbării și dorobanți, seimenii cei stricați de Constantin vodă pentru răutatea lor îi îndrepta pe la steaguri [...]*” – Radu Popescu vornicul, *Istoriile ...*, p. 119. Referitor la producția românească de armament în secolul al XVII-lea, imaginea pe care o schițează N. Iorga, *Opere economice*, ediție îngrijită de Georgeta Penelea, București, 1982, p. 192, este a unor capacități productive mult în urma celor apusene, nu numai cantitativ dar și calitativ – arcuri, sulițe din lemn pârлите la vârf, „*armurierii*” fiind ... țigani, în anul 1663; o singură mențiune a unui fecior de *selitrar*, la 1655; mult mai târziu un *prăvar* pregătind praful de pușcă –, armele de foc provenind exclusiv din import (p. 220). *Condica* vistieriei menționează legăturile cu meșteșugarii din Câmpulung, care asigurau echiparea cu coifuri a slujitorilor: „*chivăra po bani 33*” (*Condica ...*, p. 363).

³³ Nesiguranța armatei Țării Românești, generată de antipatia față de otomani, se observă foarte bine în perioada războiului austro-otoman din răstimpul 1716-1718 și, mai ales, după înfrângerea otomanilor la Belgrad, când noul domn filo-otoman, Nicolae Mavrocordat, pe fondul războiului în curs și cu trupe inamice staționate în țară, nu a reușit să se impună în fața marilor boieri, aceștia având de partea lor pasivitatea sau chiar concursul mării părți a slujitorilor, totul culminând cu arestarea domnului, foarte facilă de altfel, „*în zioa de lăsata săcului, în luna lui noemvrie în 14 zile, dinsu de dimineață și au intrat în Curtea domnească, găsiind porțile deschise din porunca Goleșcului și toate străjiile de pretutinderea rădicate cu trei zile mai nainte. Și găsiind pe Domnul și pretoți ai Mării Sale atuncea din somn deșteptați și fără de nici o gătire*”; seimenii care aveau în pază Curtea domnească fiind somați de spătarul Goleșcu și de logofătul Băleanu să depună armele: „*carii auziind din gura unor boiari ca aceștia, spătariu mare, logofăt mare, au pus armele jos și ei au făcut precum au vrut*” (Radu Popescu vornicul, *Istoriile ...*, p. 232). Cronicarul descrie amănunțit evenimentele, susținând, desigur,

populației, binecunoscută demnitarilor otomani³⁴ – era deosebit de riscantă. Mobilizarea facilă și foarte rapidă a unei mari mase de oameni în armata lui Dimitrie Cantemir, în 1711³⁵, care a luptat cu entuziasm și curaj alături de ruși la Stănilești³⁶, ca și violențele din Iași și din alte târguri ale Moldovei împotriva negustorilor otomani³⁷, nu au fost decât rezultatul acestei stări de spirit ce data mult dinaintea evenimentelor din perioada premergătoare instaurării domniilor fanariote. În concluzie, ca și în cazul prezenței efectivelor a oastei Țării Românești în campaniile militare, la solicitarea Porții, unde i se încredințau acțiuni secundare, și materialele solicitate – imperios necesare campaniei, fără îndoială, unele din ele vitale (eșecul campaniei lui Petru cel Mare din 1711 s-a datorat în foarte mare proporție tocmai lipsei unor astfel de materiale³⁸, mai

---

poziția lui Nicolae Mavrocordat (*Ibidem*, pp. 222-236). Florentinul Del Chiaro menționează la rândul-i că în momentul arestării domnul se afla în reședința sa, „în haină de casă” (*Călători străini*, vol. VIII, p. 396).

³⁴ Evlya Çelebi menționează revoltele românilor împotriva dominației otomane, declanșate, chipurile, în mod inconștient (revolte generate sub impactul stării de ebrietate!!!), din punctul de vedere al autorului *Cărții de călătorii* (*Seyahatname*); sultanii otomani, care aveau în primul rând grija de a proteja contribuabilii plătitori de haraci, n-au găsit (sau n-au avut) altă soluție împotriva acestor revolte ale populației, decât amenințarea cu campaniile de pradă ale tătarilor, ținta fiind în primul rând populația civilă (*Călători străini*, vol. VI, p. 714), ceea ce, în definitiv, nu făcea decât să alimenteze ostilitatea românilor împotriva Porții (cf. *infra*, nota 37).

³⁵ B. Murgescu, *Factorul popular în lupta antiotomană a Țărilor Române. Un studiu de caz – 1711*, în „Caietele Laboratorului de Studii Otomane”, nr. 1, 1990, pp. 153-164. În Moldova, chemarea lui Dimitrie Cantemir la lupta împotriva otomanilor a fost urmată imediat, 17.000 de moldoveni s-au înrolat în oastea țării, „[...] nu numai slujitorii, ce și ciobotarii, croitorii, blănarii, cârșmarii. Slugile boierești lăsa pre boierii săi și alerga să scrie la steaguri. Oaste de strânsură, din târg, mai mulți fără arme decât cu arme. Să făcusă pân' la 17 polcovnici și 170 rocministri cu steaguri în 15 dzile” – Ion Neculce, *Letopisețul ...*, p. 209.

³⁶ *Ibidem*, p. 221.

³⁷ *Ibidem*, p. 206: „unii cu poroncă, alții fără poroncă, a tăie pre turci și a-i robi, unii în Iași, alții prin târguri, unde și-i afla prin toată țara. Și-i jăcuié de bani, de odoară, de cai, de boarfe, de boi, de oi, de miere, de céră și de toate ce găsié. Iar băcăniile sta vârsate pre uliță, de era sătui și copiii. Stafide, smochine, alune era destule pre la toate babele. Iar pre care turci unii nu-i tăie, îi ducé, cu pieile, de-i da robi domniei. Iar pre unii să tãmpla de-i ascundé prietenii, care-i scăpa pãn' la prieteni. Care mai pe urmă mare folos au fost turcii acelor prieteni care-i ascunsese”. Negustoria și comerțul contribuie la transmiterea de informații în ceea ce privește siguranța unei piețe comerciale; pe acest traseu, starea de spirit de la Iași, în mod cert, a ajuns la Istanbul, mai întâi în cercurile negustorești, iar de aici la oficialii de la Palat, aceștia din urmă având propriile surse de informații.

³⁸ Anton–Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni*, p. 41: „Se hotărî să li se comunice, că nu li se poate da merinde, decât după ocuparea țării și apărarea ei contra

puțin nobile decât spadele, dacă putem spune așa) – erau tot de importanță secundară (cu excepția cailor), dacă le clasificăm din punctul de vedere al naturii acestora.

În ceea ce privește restul de materiale necesare campaniilor militare, solicitările otomanilor erau mult mai consistente și aveau în vedere două necesități: cea dintâi viza nevoia de personal (mână de lucru) pentru lucrări de fortificații, drumuri și poduri sau pentru transportul convoaielor cu provizii, al turmelor de vite, a cailor șamd – aceasta neînsemnând în primul rând pază, ci mai degrabă manipularea acestor bunuri; cea de-a doua referindu-se la livrările de materiale propriu-zise, adică provizii (zaherea), materiale de construcții, șeptel (în primul rând cai). Conștient de puterea militară a Porții și de slăbiciunile habsburgilor și rușilor, de imposibilitatea acestora de a-i înfrânge pe otomani, Constantin Brâncoveanu se achita la timp de toate aceste cereri, acoperirea lor însemnând și siguranța tronului în situația în care existau destui pretendenți la domnia Țării Românești și tabere ale boierimii muntene dispuse să-i sprijine³⁹. Pentru acoperirea tuturor acestor cereri, au fost instituite o serie de

---

turcilor [...]. Rușii, lipsiți de cele necesare, încheiară pacea cum putură". Chiar Constantin Brâncoveanu, în scrisoarea adresată lui Steinville, comandantul trupelor habsburgice din Transilvania, afirma că „*e neîndoielnic și că această pace a fost silită de foamea de care suferea oastea moscovită; așa încât țarul a trebuit să ceară vizirului provizii pentru drum*" (P. Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor*, p. 139); generalul Veterani consemna în memoriile sale că: „*dacă nu aș fi fost ajutat în timpul acestui marș de domnul Țării Românești cu furaj și alte lucruri de trebuință aș fi dus-o foarte rău*" – M. M. Alexandrescu–Dersca Bulgaru, *Campaniile generalului Federico Veterani în Transilvania și Banat (1688-1694) (după memoriile sale)*, în „*Studii și materiale de istorie medie*”, XVII, 1999, p. 200.

³⁹ Anton–Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni*, p. 42 – mărturia unui demnitar otoman în privința lui Brâncoveanu: „*Eu nu știu ce trebuie să cred de Voievodul Valahiei – Brâncoveanu: trebuie să-l apreciez ca pe un om bun, de vreme ce adesea îmi trimite daruri; în afară de tributul plătit la timp, îngrijește apoi de care de provizii, și tot ce-i cere stăpânul nostru; pe de altă parte am și motive să-l cred de om rău, constatând acuzările ce-mi parvin din Valahia. Va trebui deci supravegheat bine, pentru a putea lua măsuri potrivite*". În ceea ce privește problemele pe care unii boieri complotiști le provocau la Istanbul, a se vedea *Condica ...*, p. 569: „*15.000 taleri s-au trimes la Țarigrad cu Ghinea Ceaușul i Ivan căpitanu, pentru prihănila ce au scornit vrășmașii, că s-au închis boierii aici și a venit Aga să-i ia să-i ducă la împărăție; apoi văzând cei mari că sunt minciuni au cerut bani și pentru aceia s-au trimis bani, afară din tal. 15.000 care a dat Măria Sa Vodă de la Măria Sa*”, apoi „*15.000 taleri s-au trimes al doilea rând cu Toma căpitanul tot pentru această poveste, afară de alți 20.000 care au dat Măria Sa Vodă de la Măria Sa*” și, în cele din urmă, „*22.500 tal. S-au trimis iar la Țarigrad cu Constantin clucerul, ce a mers să fie și capuchehaie, tot pentru această poveste*". În astfel de condiții, achitarea întocmai și la timp a solicitărilor otomane se impunea de la sine ca soluție viabilă pentru menținerea netulburată pe tronul muntean.

biruri specifice, fie de către Brâncoveanu, fie de înaintașii săi, pe care *Condica* vistieriei le menționează punctual. În afara acestor biruri, existau sume de bani colectate din alte biruri încasate regulat – cazul haraciului, seamei celei mari, seama a doua și a treia precum și altele de însemnătate mai mică. Sumele de bani colectate erau îndreptate către următoarele zone (a se vedea Graficul I):

1. Belgradul (și împrejurimile – Timișoara, palâncile de la Lugoj și Sebeș), cel mai important obiectiv al Porții și punct strategic în sistemul militar otoman, devenit țintă prioritară în strategia habsburgilor de rezolvare a ceea ce se va numi ulterior „problema orientală”. Amenințarea Belgradului a avut ca rezultat amânarea *până la noi ordine* a unor acțiuni militare otomane pentru ocuparea Transilvaniei, sultanul însuși luând această decizie, fără îndoială pe deplin justificată⁴⁰. Otomanii solicitau cai pentru cavalerie sau artilerie; oi, vaci, pesmet, grâu, unt și miere pentru hrana trupelor; orz și fân pentru cai; care trase de boi sau cai pentru transport; salahori pentru construcția de fortificații și, bineînțeles, sume de bani. Tot pentru asigurarea securității Serbiei și a Belgradului, otomanii solicitau prezența tătarilor, venirea acestora din Crimeea și sudul Ucrainei, făcându-se prin Țara Românească, pe diferite rute, Constantin Brâncoveanu căutând, datorită jafurilor și silniciilor la care se dedau tătarii (în ciuda peșcheșurilor mai mult decât consistente pe care domnul muntean le dăruia hanului tătar – cai, trăsură, numerar, blănuri scumpe – și celorlalți comandanți ai hoardei), căile cele mai scurte pe care aceștia să treacă Dunărea în Bulgaria cât mai repede, chiar prin locuri ce însemnau abateri de la drumul direct către Belgrad și prin urmare, întâzieri – trecerea Dunării făcându-se, de multe ori, mult în aval. Aprovizionarea tătarilor cu merinde și alte materiale, asigurarea popasurilor (conacelor) revenea tot lui Constantin Brâncoveanu. De asemenea, în ceea ce privește Belgradul (frontul habsburgic, în general), în tabăra otomană se aflau și aliații Porții, ungurii lui Imre Thököly, principe recunoscut al Transilvaniei de către Dieta întrunită la Cristian, după bătălia de la Zărnești, și confirmat de către sultan, dar aflat de fapt în Țara Românească cu un contingent militar loial lui. Sarcina aprovizionării acestor detașamente de curuți îi revenea lui Brâncoveanu, în calitate de „prieten prietenilor” Porții. Însă acest „prieten” maghiar s-a dovedit total nefolositor pentru otomani, care au renunțat curând la a-l mai sprijini, și foarte păgubitor pentru Brâncoveanu, datorită costurilor de întreținere a curuților și a jafurilor la care aceștia s-au dat în teritoriul muntean în care au staționat⁴¹.

2. Dunărea și porturile de la Dunăre, începând de la Silistra, punctele strategice otomane de-a lungul fluviului erau Turtucaia, Rusciuc, Giurgiu,

⁴⁰ Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu ...*, p. 113: „că cea mai mare grijă a lor era tot dăspre Beligrad”.

⁴¹ Anton-Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni*, p. 39; Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu ...*, pp. 107-108.

Nicopole, Vidin (Diu), Cladova, Orșova și Porțile de Fier (Dimir Capi). Dunărea constituia la acea vreme ruta principală de aprovizionare a sistemului defensiv otoman din Serbia și Banat. Flota otomană a Dunării avea o importanță deosebită, una din sarcinile principale ale domnilor români fiind asigurarea materialelor necesare construcției de vase fluviale – cherestea, parâme, pânze, provizii, mână de lucru. Importanța aprovizionării flotei dunărene se observă în denumirea birurilor din care se colectau sumele de bani, denumire în care apare de multe ori numele lui Ali Pașa, comandatul flotei.

3. Camenița, avanpost al expansiunii otomane la nordul Dunării de Jos, cetatea constituia principalul punct de supraveghere și contracarare a acțiunilor oastei polone, dar aflat pe un front oarecum secundar, dacă avem în vedere problemele grave, chiar dramatice, cu care otomanii se confruntau în Serbia. Sarcina aprovizionării cu materiale și cu numerar pentru plata ienicerilor din garnizoana Cameniței îi revenea lui Constantin Brâncoveanu. Cu timpul, Camenița s-a dovedit a fi o cetate prea îndepărtată pentru a mai putea fi aprovizionată cu ușurință, Poarta renunțând la fortificație în favoarea Poloniei, desigur și în condițiile dificile de după bătălia de la Zenta, dar și a presiunii exercitate de ruși asupra Azovului, situație în care otomanii își doreau pacea cu orice preț, chiar și cu cel al concesiei unor puncte strategice cucerite în trecut cu destulă greutate. Constantin Brâncoveanu solicitase Porții, în câteva rânduri, să trimită echivalentul în bani al zaherelei destinate Cameniței, pentru achiziționarea de provizii la fața locului (lucru nesigur oricum), pentru că transportul era mult mai costisitor ca zahereaua însăși⁴².

Redăm în continuare, din *Condica de Venituri și Cheltuieli* a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu, o listă a birurilor din care s-au alocat sume pentru acoperirea cererilor otomane de război:

Denumirea birului	Total colectat	Sumă alocată
1694		
Rânduiala de Vel Seama, care s-au socotit de au ieșit pe siliști, afară din popi și sutăși și slujitori și logofeteii za divan, și Chiproviceni, care au dat birul lor osebit cât scrie în jos anume care au ieșit la ... Decembre dni 3 leat 7202	82169	41317,5
Sumele județelor ce s-au așezat; satele de bir, la birul Ali Pașei, precum scrie în jos anume: Ghenarie 20 leat 7202	36912	11450
Satele cu rumtoare și orașele și sloboziile ce s-au pus iar la rânduiala cailor cum semnează în jos, Fevruarie 10, leat 7202	17645	13800
Rânduiala de birul salahorilor ce s-au rânduit pre județe, și pre alte bresle, cum scrie în jos anume, Fevruarie 21 leat 7202	13500	11905
Sumele județelor de birnici la haraci, Martie, 20, leat 7202	102882	52307

⁴² *Ibidem*, p. 106.

Rânduiala boilor pre județe ce s-au scos, care ne-au venit poruncă să trimitem la Belgrad, precum scrie în jos anume. Aprilie 18, leat 7202.	936	525
Sumele județelor precum s-au așezat la Seama a II-a, care s-au pus pe birnici și pre orașe și pre sate cu rumptoare și sloboziile, precum scrie în jos anume. Mai 20, leat 7202.	56813,25	15810
Foiță de Rânduiala carelor ce s-au rânduit pe județe să fie pentru mergerea domniei la Bogazuri, precum scrie în jos anume. Iunie 8, leat 7202	75	75
Rânduiala de vacile și oile ce s-au pus pre județe pentru conacele hanului, precum scrie în jos anume. Iulie 15, leat 7202	14616	9600
Boii ce au venit poruncă de la împărăție să dăm la Belgrad, care s-au rânduit pre județe pre siliști și s-au plătit bou po taleri 8 și cheltuiala bouului po taleri 1 cin taleri 9, fiește care județ precum scrie în jos anume. August 20, leat 7202	18225	8500
Rânduiala de un bir ce s-au scos pre județe pre siliști pentru banii vozianilor precum scrie în jos anume. Octomvrie 13, leat 7203	48090	7558,5
Rânduiala lemnelor ce era să dea la Ali Pașa care s-a pus pre județe să i se dea bani de scândură po taleri 2 și de crivaci po taleri 0,5 și s-au plătit aceste lemne cu bani precum scrie în jos anume. Noiembrie 20, leat 7203	7200	6241,5
Rânduiala de vel seama ce s-au rânduit pre județe pre birnici și satele cu rumptoare și dorobanți și călărași, precum scrie în jos. Decembrie 1, leat 7203	68127,5	24703,75
Total	467190,75	203793,25
1695		
Rânduiala de birul Alii Pașei, ce s-au scos pre județe la birnici și la bresle precum scrie în jos anume, Ghenarie 20, leat 7203	29888	12950
Rânduiala haraciului pe bresle, precum s-a rânduit de s-a dat haraciul, cum arată în jos anume. Martie 1, leat 7203	108301,5	41270,75
Rânduiala boilor ce a venit poruncă de la împărăție, de s-au trimis la Belgrad, ce s-au rânduit în toate județele, pre siliști și la sutași, de cruce 1 bou, cum arată în jos anume. Martie 27, leat 7203	17037	13446
Rânduiala carelor ce ne-au venit poruncă de la Împărăție de am trimis la Belgrad, ce s-au pus pe județe și pre boieri mazili și pre mânăstiri, precum scrie în jos anume: aprilie 10 dni, l. 7203	16870	16870
Județele de bir ce au dat la birul oștii, cum scrie în jos anume; Mai 1 dni. Leat 7203	14430,25	3522
Rânduiala de un bir ce s-a pus pre satele de birnici pentru 5000 cântare de pesmet, ce au venit poruncă de la împărăție să se facă de s-au trimis la Belgrad, fiește care județ cum semnează în jos anume. Mai 15, leat 7203.	4650	3961
Rânduiala de dajdia ce s-a scos pentru 6000 de oi ce au venit poruncă de la împărăție ca să se trimită la Belgrad, la care s-au socotit de au dat cu toții ca și la Seama a II-a, afară de călărași și dorobanți, anume cum semnează în jos. Iunie 26, leat 7203	7500	7104

Rânduiala de seama a II-a ce s-a rânduit pre județe, care s-a socotit să dea cu toții, afară de boiarii mazili, și sutași și slujitori și neguțatori și cămărășei și dorobanți și popi și scutelnicii călări și pedestrii și martalogi, fiește care județ cu suma lui cum scrie în jos, iunie 1 dni, leat 7203	35080,5	21130
Vacile și oile de conacele hanului ce s-au rânduit pre județe precum arată în jos anume. Iulie 5, leat 7203	13680	9000
Rânduiala de zahereaua Cameniței, ce s-au pus pre județe, pre birnici și pre satele cu rumptoare, fiecare județ cu suma lui, precum arată în jos anume. Iulie 10, leat 7203	40560	8376,5
Rânduiala de ploconul hanului pre județe cum arată în jos anume. Septembrie 1, leat 7203	16757	15024
Rânduiala de ploconul împăratului, ce s-a pus pre județe, fiecare județ cu suma lui, cum scrie în jos anume. Noemvrie 1, leat 7204	47956,25	34267
Rânduiala de birul salahorilor ce s-a scos pre județe cum scrie în jos anume. Noemvrie 20, leat 7204	10056	8550
Rânduiala seamii celei mari, pre județe cum scrie în jos anume. Decemvrie 6, leat 7204	60766,5	10970
Rânduiala untului împărătesc ce s-a rânduit pre județe, precum arată în jos anume. Decemvrie 25, leat 7204	3781,81	3181,81
Total	427314,81	209623,06
1696		
Breslele ce s-au pus de au dat la birul șeicilor, cum arată în jos anume. Ghenar 15, leat 7204	14018,25	13805,5
Rânduiala semei a II-a ce s-au pus pre județe, precum scrie în jos anume. Ghenar 12, leat 7204	32574	2000
Rânduiala boilor de Belgrad ce s-au rânduit pre județe, precum scrie în jos anume. Februarie 1, leat 7204	16020	15540
Rânduiala de dajdia ce s-a pus pentru 400 de cai ce au venit poruncă să fie pentru treaba tunurilor împărătești, care s-au socotit de s-au pus pre siliști pre județe, cum semnează în jos anume. Februarie 10, leat 7204 - și pentru 150 cai să se dea vezirul	15416,75	15008,5
Rânduiala carelor împărătești ce s-au pus pre județe precum arată în jos anume. Februarie 16, leat 7204	35420	35420
Rânduiala haraciului pe bresle, precum s-a rânduit de și-au dat haraciul, cum arată în jos anume. Martie 1, leat 7204	101460	45616
Rânduiala oilor împărătești ce s-au pus pre județe. Martie 15, leat 7204	11640	10750
Rânduiala boilor ce s-au pus de s-au trimis din țară ca să se îplinească boii Casap-Bașii, care nu au ajuns și pentru 100 de care de treaba Domniei, cum arată mai jos anume: Mai 18, leat 7204	6760	3345
Rânduiala de dajdia Casap Bașii, ce s-a pus pre țară pentru banii ce au avut rânduială de la împărăție să ia, precum scrie în jos anume. Iunie 1, leat 7204	46509,75	740
Rânduiala de birul salahorilor ce s-a pus pre județe, pre siliști, cum scrie în jos anume. Iulie 8 dni. L. 7204	12628,5	12546

Rânduiala vacilor și oilor de conacele tătarilor, ce s-a dat în două rânduri, întâi la conacul lui Lala Agasi, și al doilea la conacul lui Șahpaz Gherei Sultan, ce s-a rânduit la o seamă de județe, de au dat vaci și oi cum arată în jos anume. Iulie 10, leat. 7204	12270	9870
Rânduiala cânepii ce s-a rânduit pre județe să fie pentru treaba sforii precum scrie în jos anume. Septembrie - leat 7205	1950	1924,75
Birul zaherelei care s-a pus pre județe, precum scrie în jos anume. Noemvrie 20, leat 7205	12127,5	12000
Rânduiala de Vel seama, care s-au scos pre siliști, fieștecare județ cu suma lui precum semnează în jos anume. Dechemvrie 10, leat 7205	63617,3	6608
Rânduiala de dajdia cherestelii, ce s-a scos pre siliști, pre județe, cum semnează în jos. Dechemvrie 24, leat 7205	5691	5584
Total	388103,05	190757,75
1697		
Rânduiala de birul șeicilor pre județe ce s-au pus pre birnici cum arată în jos anume. Ghenarie 20, leat 7205.	24303,75	21786
Oile de sursat pre județe, care s-a socotit de s-a luat de oaie po bani (loc alb în Condică) precum scrie în jos anume. Fevruarie 4, leat 7205.	25516	350
Rânduiala haraciului ce s-a pus pe satele de bir, precum scrie în jos. Fevruarie 25, leat 7205	102228,75	87761
Rânduiala boilor de Belgrad ce s-a pus pre județe ca să dea cu toții, afară de boiarii mazili și sutași și preoții și logofeteii za divan și dărăbanții și scutelnicii călări și pedestrii și afară din satele cele cu rumptoarea cea nouă, iar ăilalți să dea toți cum arată în jos: martie 5 dni, leat 7205	13384	11168
Rânduiala carelor de Belgrad, ce s-a pus pre județe cum arată în jos. Martie 16, leat 7205.	6262	5603,25
Rânduiala untului împărătesc ce s-a pus pre județe pe cum scrie în jos anume. Martie 1, leat 7205	3936,13	3892,5
Birul cailor ce s-a pus pre județe pre birnici, precum arată în jos anume. Mai 1, leat 7205.	21452,5	18460
Rânduiala Semii a II-a ce s-a pus pre județe cu suma lor de bani, precum arată în jos anume. Mai 20, leat 7205.	40637,25	13278
Rânduiala birului oștii ce s-a pus pre bresle pe cum semnează în jos anume; mai 20 dni, leat 7205	40637,25	12258
Rânduiala boilor ce s-a pus pre județe ca să se îplinească boii de Belgrad, 1500 de boi, pre cât scrie în firman, neputându-se ajunge din rânduiala ce s-a făcut astă primăvară, iunie 20 dni, leat 7205	6400	3465
Rânduiala de birul salahorilor ce s-a rânduit să dea cu toții, afară din călărași și dărăbanți, cari au dat bani osebi de au făcut salahori, pe cum scrie în jos anume. Iulie 1, leat 7205	19727	18600
Rânduiala vacilor și oilor ce s-a pus pre județe să dea la conacele tătarilor când a trecut Șahpazgherei-Sultan, fiește-care județ cum scrie în jos anume. Iulie 8, leat 7205	13140	5460
Rânduiala de birul bumbaegiilor ce s-a pus pe județe pe siliști, cum arată în jos anume. August 20, leat 7205	30987	15000

Rânduiala cânepii pentru sfoara împărătească ce s-a pus pre județe, fiește-care județ cu suma lui, cum scrie în jos anume. Septembrie 5, leat 7206.	5000	3987,5
Rânduiala ce s-a făcut pentru ploconul vizirului la bresle, care cum au dat precum scrie în jos anume. Octombrie 1, leat 7206	46673,25	1023
Sumele județelor de Vel Seamă, care s-a pus pre birnici, cum arată în jos anume. Dechemvrie 1, leat 7206.	59593,5	5445
Rânduiala de birul de zahereaua Cameniții ce s-a pus pre județe, pe siliști, cum arată în jos anume. Dechemvrie 25, leat 7206	7605	7172,5
Total	467483,38	234709,75
1698		
Rânduiala de birul șeicilor împărătești ce s-a pus pe județe pre birnici, fiește-care județ precum scrie în jos anume. Ghenarie 15, leat 7206	22494,75	10770
Rânduiala sursatului ce s-a scos în toate județele ca să dea câți au oi din 40 de oi 1 oaie și să se plătească cu bani oaia po ughi 1, semnându-se fieștecare județ cu suma lui, precum scrie în jos anume. Ghenarie 20, leat 7206.	19040,5	11358,5
Rânduiala untului împărătesc ce s-a pus pre județe cum arată în jos. Ghenarie 12, leat 7206.	15000	15000
Rânduiala carelor împărătești care ne-au venit poruncă să se dea să trimitem la Belgrad, care au rânduit de s-a pus pre județe și pe slujitori, precum scrie în jos anume. Februarie, 4, leat 7206.	20580	20580
Rânduiala haraciului ce s-a pus pre județe la birnici pre siliști, precum scrie în jos. Martie 8, leat 7206.	98380	67600
Rânduiala de dajdia ce s-a pus pe județe pe siliști pentru caii ce a venit poruncă de la împărăție să dăm pentru treaba tunurilor cum semnează în jos anume. Aprilie 10, leat 7206.	20159	12160
Rânduiala boilor de Belgrad cum arată în jos anume. Mai 2, leat 7206	10728	9081
Rânduiala unui bir ce s-a scos pre județe pe birnici pentru cheltuiala capuchehaialelor de oaste, care s-a socotit de au dat de ughi 1 po ughi 2, fiește-care județ precum arată în jos. Mai 7, leat 7206.	1848	100
Rânduiala semii a doua pe județe la birnici, cum arată în jos anume. Iunie 1 leat 7206.	39638,5	6530,5
Rânduiala banilor de birul salahorilor ce s-a pus pre județe precum arată în jos anume. Iunie 26, leat 7206.	16234	16036
Rânduiala vacilor și oilor de conacele tătarilor ce s-a scos pre județe să dea cu toții afară numai din boiarii mazili cum semnează în jos. Iulie 4, leat 7206.	17940	9000
Rânduiala banilor de birul lefilor slujitorilor care s-a pus pentru slujitorii cari au mers la Camenița, pe județe, pe siliști, cum arată în jos anume. Iulie 20, leat 7206.	16500	1395
Boii ce s-a scos pre județe care s-au trimis la Belgrad de s-a împlinit suma boilor care nu se împlinise cu cei ce s-au trimis mai înainte, cum scrie în jos. 4 august, leat 7206.	4640	4464

Rânduiala de birul sforii ce s-a pus pe județe ca să dea cu toții, afară din boiarii mazili și sutașii și popii, fiește-care județ cum arată în jos anume. Septembrie 25, leat 7207	8550	6158
Rânduiala de seama a treia ce s-a pus pe bresle, cu scrie în jos: octomb. 25, dni, leat 7207	37317,5	4960
Rânduiala semei celei mari care s-a pus pe județe pre birnici, cum arată în jos. Decembrie 5, leat 7207	64455,1	0
Total	413505,35	195193
1699		
Rânduiala haraciului ce s-a pus pe județe la birnici pre siliști, cum arată în jos anume: februarie 1 dni, leat 7207	96950	12265
Rânduiala de birul carelor și al salahorilor ce s-au trimis la Camenița, care s-a pus pe județe, pe birnici și orașe și satele cu rumptoarea nouă și pe satele călărășești ca să se cisluiască împreună să dea cu toți, fiește-care județ cu suma lui, cum arată în jos anume: aprilie 1 dni, leat 7207	32591,5	17510,5
Rânduiala salahorilor ce s-a rânduit pe dărăbanți ca să dea bani să se facă salahori cu bani la Dimircapi, de lude 1 po taleri 12 cum scrie în jos anume. Mai 10, leat 7207	7575	5581,25
Rânduiala de seama a doua ce s-a scos la toate județele pe birnici pe siliști, cum arată în jos. Iunie 3, leat 7207	52232	3450
Rânduiala carelor ce au venit poruncă să dăm al doilea rând la Camenița, neajungându-se cele dintâi care s-au pus pe birnici și pe orașe, pe satele cu rumptoarea nouă și pe satele călărășești, fiește-care județ cu suma lui, cum arată în jos anume. Iulie 20 dni, leat 7207	20542,5	4865
Rânduiala de boii curuților care ne-au venit poruncă de la împărăție să dăm cruților, să ni se țină în seamă la haraci, cum s-a rânduit pe județe. Septembrie 5, leat 7208.	6150	2800
Rânduiala Semii celei mari cum s-a pus pe birnici și pe orașe și satele cu rumptoarea cea nouă pe județe cum scrie în jos anume. Decembrie 1, leat 7208.	67755,5	6500
Total	283796,5	52971,75
1700		
Haraciul, februarie 1 dni, leat 7208	96519	36990
Căpitanii de călărăși care s-au pus de au dat la birul salahorilor ce s-au făcut la Dimircapi pentru zahereaua împărătească ce au poruncit să se trimită la Belgrad ce s-a pus de cruce po taleri 4,5. Aprilie 1, leat 7208	5070	5062
Rânduiala de dajdia ce s-a socotit de s-a scos pe siliști pentru banilor Timișvarului pe birnici cum arată în jos anume. Aprilie 15, leat 7208	23759,5	20881
Rânduiala semii a doua ce s-a pus pe județe la birnici, cum scrie în jos anume. Mai 20 leat 7208.	43811,25	6486,5
Rânduiala de seama a treia ce s-a pus pe județe pe siliște, cum arată în jos anume. Septembrie 1, leat 7209	39257,25	1450

Rânduiala de Vel Seama ce s-a scos pe birnici, fiește-care județ cu suma lui, precum scrie în jos anume. Noemvrie 20, leat 7209.	76412	2030
Total	284829	72899,5
1701		
Haraciul, Ghenarie 1 dni, leat 7209	125964	4558,5
Rânduiala de dajdia semei a doua ce au ieșit după rumptorile ce s-au făcut cum semnează în jos anume. Aprilie 25, leat 7209.	89056,85	840
Total	215020,85	5398,5
1702		
Sumele județelor de sfert de seama a doua, cum scrie în jos anume. Februarie 20, leat 7210	85291,5	413
Total general - perioada 1694 - 1702	3133422	1195009,3

(A se vedea graficele II și III pentru Tabel)

Din totalul colectat al acestor biruri, am extras numai sumele de bani care au fost utilizate pentru nevoile armatei otomane și anume: materiale, plata salahorilor folosiți la lucrările de fortificații sau alte munci necesare logisticii armatei (poduri, depozite, debarcadere, corăbii șamd), leafa slujitorilor – în situația în care aceștia au fost trimiși în zone de front sau cu misiune de pază și patrulare, chiar dacă arealul nu era cel de campanie, dar era indicat explicit de autoritățile otomane –, aprovizionarea trupelor aliate aflate în tranzit spre front pe teritoriul țării (conacele tătarilor, boii curuților), sumele de bani acordate ca peșcheș comandanților tătarilor spre a preveni jafurile în perioada tranzitării teritoriului Țării Românești, spre sau dinspre Belgrad sau de ocolire a teritoriului țării⁴³, numerarul oferit peșcheș comandanților otomani (îndeosebi marelui vizir) pentru a evita participarea efectivă cu trupe în campania militară sau pentru a fi obținute reduceri ale sumelor solicitate de otomani și, în general, orice altă sumă care avea legătură cu furniturile și cheltuielile subsidiare pentru campania Porții. Sunt incluse aici și sumele de bani acordate hanului tătar în momentul mazilirii acestuia, pentru evitarea unor ciocniri cu trupele muntene – Constantin Brâncoveanu primise ordin de a mobiliza oastea în vederea unei eventuale intervenții⁴⁴. Includem aici și darurile lui Constantin Brâncoveanu pentru

⁴³ „1438 taleri s-au dat [...] vizirului hanului ca să nu vie tătarii pen țeară”, *Condica...* p. 85 sau „1250 taleri s-au dat hanului darul când era la Belgrad ca să nu vie nescari tătari să treacă prin țeară la înturnătoare însă hanului 1000 și hasnadarului 250” – *Condica...*, p. 442.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 701: „5000 taleri s-au dat lui calga sultan cel hain, bani gata ca să nu vie să strice țeara”. Suma totală oferită hanului „cel hain”, pentru mazilirea căruia Înalta Poartă a poruncit lui Constantin Brâncoveanu să își mobilizeze oastea, în vederea unor acțiuni de pedepsire, este de 6.163 taleri; această sumă a avut menirea de a stinge un focar de conflict iminent și primejdios. Altă sumă de bani a fost dăruită noului han,

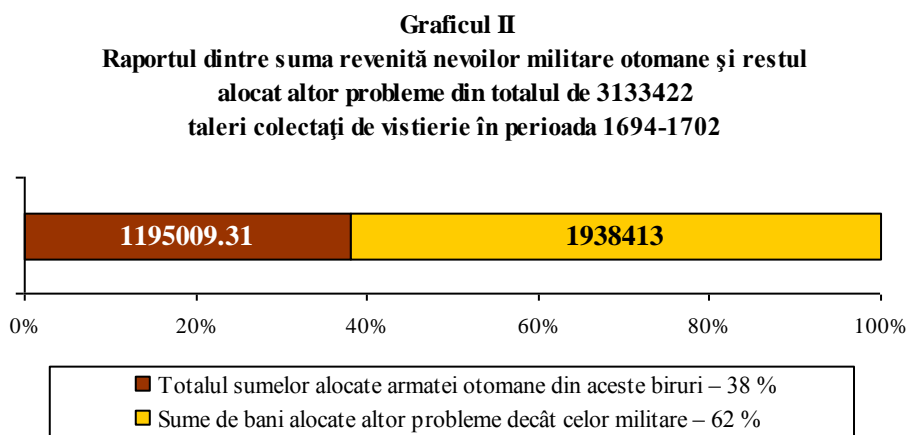
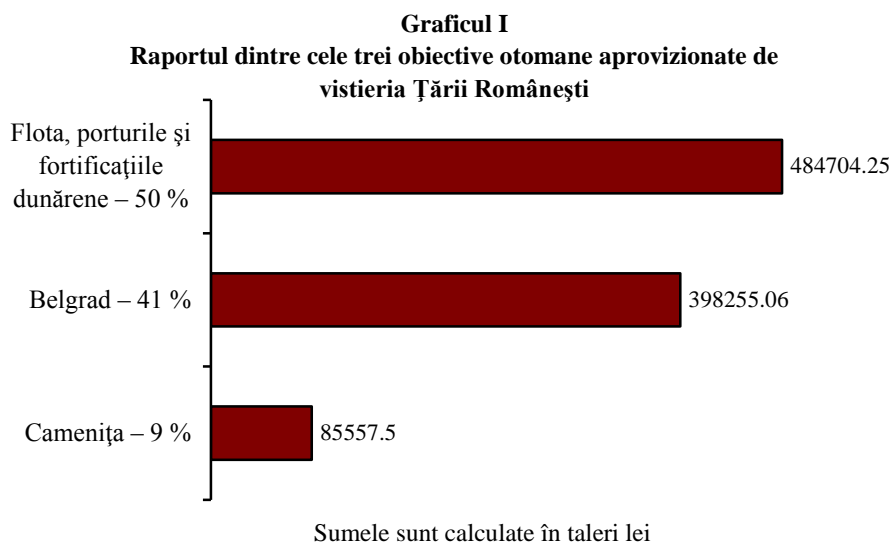
comandanții militari otomani (sau trimise chiar sultanului), aflați în tranzit prin țară sau pe rute din apropierea țării, în drum spre Belgrad, deoarece aceste peșcheșuri influențau deciziile lor cu privire la rolul pe care urma să și-l asume oastea munteană în cadrul operațiilor din zonele de conflict, dorința domnului și a dregătorilor săi fiind de a evita, pe cât era posibil, participarea directă la campania militară. Nu sunt incluse aici sumele de bani date drept mită pentru chestiuni politice (darurile către sultan, valide sultana, hasechi sultana, marele vizir, tefterdarul, reis-effendi și alți demnitari otomani, inclusiv cei de la Dunăre, dar care n-aveau legătură directă cu războiul în curs), alte cerințe otomane fără legătură cu frontul, motiv pentru care cele patru semi principale (haraciul, vel seama, seama a doua și a treia), ca și alte biruri importante (birul cailor, rânduiala casap bașii, oile de sursat șamd), nu sunt reprezentate în fiecare an din perioada acoperită de *Condică*, chiar dacă denumirea lor sugerează o anumită direcționare către Adrianopol.

Se remarcă din Grafic perioada desfășurării războiului dintre otomani și habsburgi (1694-1698), cu bătăliile de la Lugoș, Petrovaradin și Zenta, unde sumele consistente sunt sugestiv reflectate grafic, urmate de o diminuare a acestora odată cu 1699, moment în care sumele de bani colectate erau prioritar folosite în scopuri interne, suma totală a birurilor scăzând și ea. Suma din ultimul an avut în vedere, 1702, este foarte redusă, dat fiind că au fost alocate sume pentru nevoile militare ale Porții numai dintr-un singur bir – seama a doua din 10 februarie.

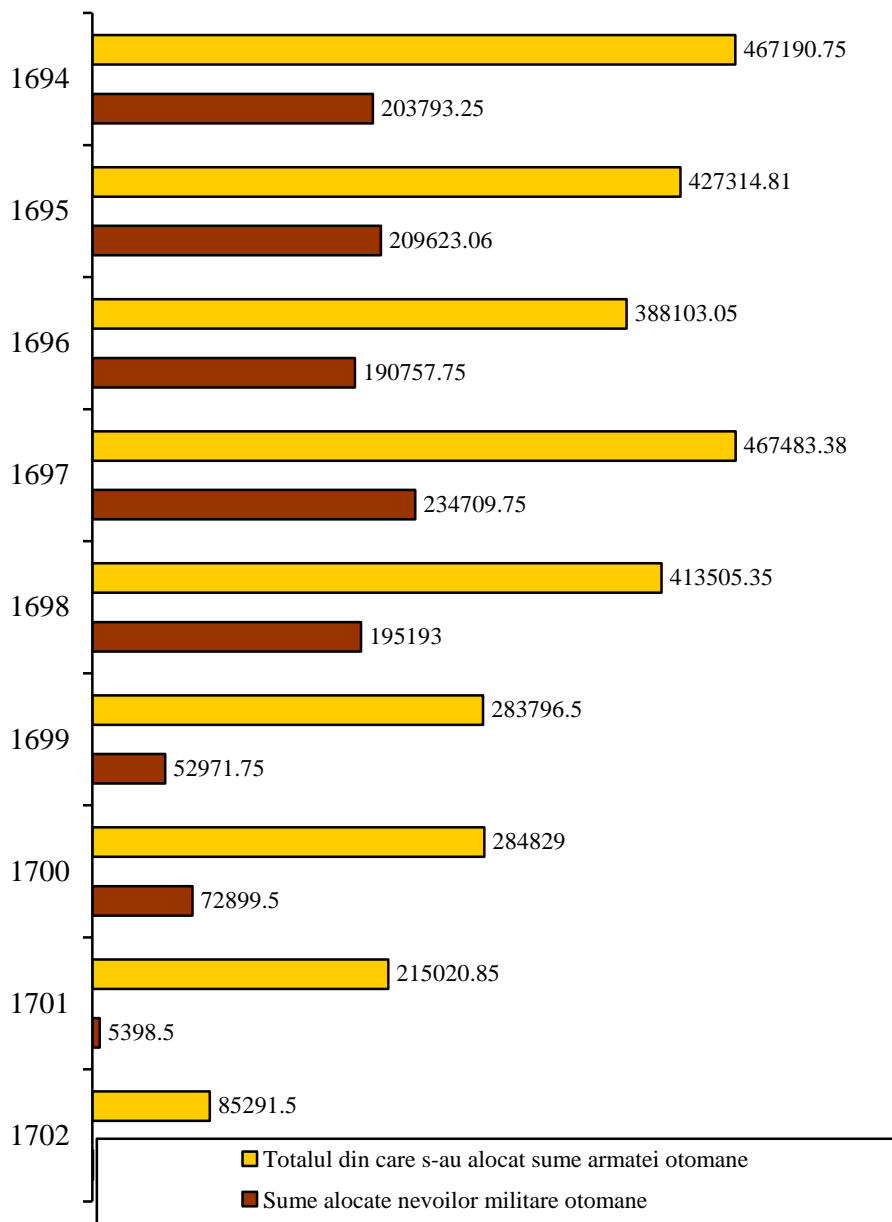
Observăm o predilecție a otomanilor de a investi în tot ceea ce este îndeobște cunoscut ca logistică a trupelor, mai ales în sistemul de transport pe Dunăre a materialelor către Belgrad – 50 % din ceea ce a fost solicitat și s-a încasat din Țara Românească a fost vărsat aici, în vreme ce frontul propriu-zis primea doar 41 %, iar în privința frontului de la Belgrad firmele însoțesc aproape invariabil cererile adresate domnului muntean, în vreme ce, în cazul sistemului de navigație pe Dunăre, rolul firmanelor este luat de ordine scrise (*sebepe tahrir*) – ceea ce este firesc, având în vedere că ordinea de zi a reuniunilor la care participa sultanul, alături de înalții dregători ai Imperiului, cuprindea teme de maximă relevanță pentru politica externă a statului.

Gazigherei sultan, și alte sume la fel de mari autorităților otomane implicate în acest episod – „3431 tal și 99 bani s-au trimis cu Mihai grămăticul la Iusuf Pașa, seraschierul, darul lui de a lăsat oastea să vie la București”; sumele alocate pentru astfel de motivații, care puteau afecta oastea țării – mobilizare, aprovizionare, ordine de luptă, retrageri – au fost incluse în contribuția țării la efortul militar otoman.

Graficul III
Raportul dintre totalul sumelor colectate și sumele alocate nevoilor

Sumele sunt calculate în talari lei